

נספח א: הערות הגאון הרב אביגדר נבנצל שליט"א¹

עמ' 7

הראיה מערובין מז שהכלל שהלכה כר' יוסי נגד ר' יהודה נאמר גם לעניין טומאה: זו הרי הלכה למעשה בזה"ז, מתי מותר לכהן לצאת לחו"ל?²

עמ' 10, הערה 19

ההפניה לשבת פא ע"ב, שם נאמר "הלכה כסתם משנה" לגבי משנה בנוזר. כי זה נפק"מ לשבת.

עמ' 52

הערת על הדוחק בפירוש הר"ש שבאביק התחדש שמקבל טומאה אבל לא נעשה כחלל. אם כן למה נקטה דווקא אביק?³

עמ' 55

גם כלי הנוגע במת הוא "טמא נפש". הוא אינו "טמא נפש" אלא כביכול "למת"⁴.

עמ' 73

המשנה "כלים הנוגעים במת, וכלים בכלים – טמאין טומאת שבעה", שמשמעה שתמיד טמאים שבעה, דלא כרש"ש. יש לפרש טמאים טומאת שבעה של המטמא⁵.

- 1 הרב שליט"א בצדקתו עבר על רוב הספר, סי' א-ח (מסיבה טכנית לא היו לפניו סימנים ט-יא), וכתב הערות שמופיעות לפניכם באות מודגשת. המילים המקדימות, באות רגילה, נועדו להסביר למה מתייחסת הערת הרב, ובגוף הספר הן מסומנות בכוכבית. הוספתי הערות לפי הצורך למו"מ בדבריו.
- 2 אכן לזה נתכוונתי, שעכ"פ לעניין טומאת כהנים יש ראייה שהכללים בתוקף.
- 3 לענ"ד האביק הוזכר מפני שעליו נחלקו ר"ש וחכמים האם הוא נחשב משמש עם הקרקע.
- 4 נראה שכוונת הרב שליט"א ש"טמא נפש" משמעו שנפשו של הטמא נטמאה, כמו בויקרא כב,ו: "נפש אשר תגע בו וטמאה עד הערב", ובבמדבר יט,כב: "והנפש הנוגעת תטמא עד הערב". לפי זה "טמא נפש" אינו מתאים לכלי, אלא אם כן נפרש כאילו כתוב "לנפש" או "למת", דהיינו שנטמא מחמת נפש, כמו "אנחנו טמאים לנפש אדם" (במדבר טו,ו). אולם לענ"ד זהו גם פשוט המושג "טמא נפש": מי שנטמא מחמת נפש, דהיינו מחמת טומאת מת, שהרי אם נפרש "והנוגע בכל טמא נפש" – כל מי שנטמאה נפשו, ללא ציון מקור הטומאה, נמצא שגם הנוגע בראשון לטומאה נטמא, ולא היא. וכך פירשו חז"ל בכל מקום ש"טמא נפש" הוא טמא מת, כמבואר במקורות שבהמשך הדיון. חז"ל עצמם משתמשים בכמה מקומות במונח זה במקום "טמא לנפש" שבפסוקים (תוספתא פסחים פ"ח ה"ב וה"ט, בבלי פסחים צג ע"א, ועוד). ממילא, אין כל סיבה שכלי הנטמא מהמת לא ייקרא "טמא נפש".
- 5 לכאורה יש בזה קושי, שכן "כלים הנוגעים במת... טמאין טומאת שבעה" אין זו טומאת שבעה של

עמ' 74

הגמרא "כל טומאות שאתם מטמאין במת לא יהו פחותין משבעה", שמשמעה שתמיד טמאים שבעה, דלא כרש"ש. שבעה למטמא⁶.

עמ' 114

הראיה מלשון הגמרא "עשאוה" שהכוונה לשפופרת ולא לאדם. זה יכול להיות קצור המעתיק מר"ת⁷.

עמ' 144

הראיה מלשון הגמ' בב"ק קא ע"ב "דאתו לבסוף" שעדיין הכלים הקודמים קיימים. אינו מוכרח.

עמ' 146

הראיה מהמנורה בעלייתו של אלישע הנביא. אולי של חרס?⁸

עמ' 197

הראיה מ"והובא אל הכהן" שהאדם מצווה לבוא לכהן, ואינו שייך בגוי. צ"ע, "והובא" משמע שאחרים יביאוהו, וזה יכול להיות אפילו שיביאו גוי⁹.

עמ' 197 הערה 25

הערה על הדוחק בהבחנה בין "אדם" ל"האדם". אדמו"ר זלה"ה אמר ש"אדם" הוא על שם "אדמה לעליון" (ישעיה יד, ו), ובזה אין

המטמא, שהרי המת טמא ומטמא לעולם, ועל כרחך זוהי טומאת שבעה של הנטמאים מאז נגיעתם. אם כן משמע הוא הדין לסיפא: "וכלים בכלים".

6 כוונת הרב ותשובתי כנ"ל.

7 נראה שכוונת הרב שאולי במקור נכתב בקיצור: עשאו' ובטעות הורחב ל"עשאוה" במקום "עשאוהו". אך בכל הדפוסים וכתה"י הרבים שבידינו מופיע "עשאוה" מלא, ורק בתוס' בחגיגה כא ע"א ד"ה האונן מופיע "עשאוהו" (פעמים), ובניגוד לתוס' שם כג ע"ב (נדפס בע"א) ד"ה עשאוה.

8 לענ"ד סתם מנורה היא של מתכת, עיין כלים פי"א מ"ז (בפרק "כלי מתכות"), ומנורה מחומרים אחרים הוזכרה במפורש כעניין חריג, "של עץ" (פי"ב מ"ב) או "של חרס" (פי"ב מ"ג). ומכיוון שהאשה השונמית אמרה סתם "מנורה", מן הסתם עשאתה נאה. ובאלישיך במלכים-ב ד, י כתב שהכניסה לו רק כלים נאים, ולא כלים שאין מכניסים אותם לסוכה, והשווה לרוקח המובא בב"י סי' תרלט, שנהגו להכניס לסוכה מנורת מתכת בלבד ולא של חרס. וכך כתב הרמב"ם (מ"ג א, ט) ש"כסא" מציין חשיבות, ודומני שבכל מקום בתנ"ך הוזכרו מטה, שולחן, כסא ומנורה רק אצל חשובים.

9 אך בתנחומא מצורע סי' ג: "והובא אל הכהן. מהו והובא? והוא בא, למה? שהכל רחוקין ממנו".

העכו"ם בכלל, אבל "האדם" על שם "עפר מן האדמה" (בראשית כז, ו), ובוזה העכו"ם בכלל¹⁰.

עמ' 205

הראיה שאין הבדל בין טומאת יהודי לגוי מכך שלא הוזכר דין מת הנמצא, שהולכים בו אחר הרוב.

אולי מפני שכל קבוע כמחצה על מחצה¹¹.

עמ' 207

השאלה האם לשפחה המטילה נפל אכפת מטומאת יולדת.

יש מפרשים שפירשו של גבירתה (תוס' פסחים ט ע"א ד"ה בשפחתו).

עמ' 211

ההצעה שגולגולת ארוונה הונחה תחת המזבח בימי אחז.

כן נלענ"ד, ולא להניח שכל הקרבנות משלמה עד חזקיה קרבו בטומאה.

עמ' 213

הביאור בירושלמי שאדם הראשון נעשה רקב.

במעשה דר' בנאה הרי מוכח שלא נרקב¹².

10 "אדמו"ר זלה"ה" הוא הגרש"ז אורבך זצ"ל. כעין זה בשל"ה הקדוש, תולדות אדם, פתיחה, אות כג, ללא הבחנה בין "אדם" ל"האדם".

11 לענ"ד אין בזה כדי ישוב, משום שסתם מת הנמצא אינו קבוע אלא אם כן נמצא בבית או בחצר שבהם התגורר, כמבואר בכתובות טו ע"א ותוס' ד"ה דלמא וביומא פה ע"ב, ועיין ברמ"א יו"ד סי' שעד ס"ג ובש"ך סק"ג, והרי באופן זה בדרך כלל גם ידוע מיהו המת. אם כן, בציור השכיח של מת שנמצא ואינו מזוהה אינו בגדר קבוע, ואם יש נפק"מ בין גוי לישראל בטומאתו ראוי היה לדון על כך, כשם שכל המשניות בפרק מדברות על ציור שאינו קבוע. בירושלמי בסנהדרין פ"ה ה"א נאמר: "דמר ר' יוחנן: נהרג מטיבריא לציפורי - חזקה שישראל היה", אך שם הנפק"מ אינה לטומאת מת, אלא לחיוב על הריגתו, ועיין שו"ת הרשב"א ח"ג סי' שעח.

12 בסד"ט שציינתי עמד בזה, וכתב שאולי כוונת הירושלמי לא לאדם הראשון דווקא אלא "כקבר אדם הראשון, שמת זמן רב ומ"מ מטמא". נראה שגם לפי פירושו זה כוונת הירושלמי להוכיח מסתימת התורה "או בקבר" שמתייחסת לכל הקברים העתיקים שקדמו למתן תורה, וא"כ עדיין קיימת הראיה לעניין קברי גויים. אך לפשטם של דברים הירושלמי סובר שגם אדם הראשון נעשה רקב, ראה בהמשך הסוגיה שם, ואם מעשה דר' בנאה הוא כפשטו אינני יודע כיצד ליישבו עם הירושלמי, כמ"ש בהערה 52. בפני משה וקרבת העדה פירשו את הירושלמי אחרת, שדרשת ר' ינאי לא באה לעניין רקב כלל, אלא רק להורות שקבר שלפני הדיבור (קה"ע) או של בני נוח (פ"מ) מטמא. אך לענ"ד ממהלך הסוגיה משתמע כפירוש הסד"ט.

עמ' 215

הראיה מתליית אברי ניקנור בשערי ירושלים שגוי אינו מטמא באהל. בשר הבהונות נרקב מן הסתם מהר¹³.

עמ' 227

הדין בפוסקי זמננו האם דין "מדור הגויים" נוהג בא"י כיום. ר' דב הכהן חלקיה זצ"ל שאל אם יוכל להצביע בבחירות, מאחר שהקלפי שלו הייתה ממוקמת בבית שנכבש מהערבים, ומו"ר ר' נחום פרצוביץ זצ"ל התיר לו להצביע שם.

עמ' 257

הראיה מהגמ' בנידה על גויה זבה שטבלה, שגיורת אינה טמאה נידה מדרבנן, כי אז אין נפק"מ בחקירת הגמרא. [נפק"מ] לאדם או חפץ שנגעו במימי רגליה¹⁴.

עמ' 263, הערה 71

הסברה שאולי בימינו, בגלל הליכי הגיור הממושכים, נקלש טעם הגזירה על טומאת הגר. לא בכל בי"ד הם ממושכים.

עמ' 330

ההנחה שהכהן הגדול שנטמא מהצדוקי בשוק לא לבש בגדי כהונה מחוץ למקדש. צ"ע בכהן גדול דכתיב ביה "והיה על מצחו תמיד"¹⁵.

13 כוונת הרב שליט"א שלכן אין להוכיח מהגמ' שגוי אינו מטמא באהל, כי יש לומר שתלו את אבריו בשער אע"פ שלמשך זמן קצר אכן מי שעבר בשער היה נטמא. אלא שאם באנו לאפשרות זו שלזמן קצר לא חששו לכך, גם בלא הסברה שהבשר נרקב יש ליישב לדעת הרמב"ן (דברים כא, כב) שאיסור "לא תלין נבלתו על העץ" נוהג גם בגויים, כפי שעשה יהושע (ח, כט; יב, ו), ועיין קומץ המנחה, מצווה תקלז.

14 לא ירדתי לסוף דעתו של הרב שליט"א, שהרי אם הגיורת טמאה כנידה מדרבנן גם מימי רגליה הם אב הטומאה מדרבנן בדיוק כמו אילו גזרו על מימי רגליה של גויה שמימי רגליה נעקרו וטבלה, ואם כן שבה השאלה מה הנפק"מ בחקירת הגמרא שם? ושמה כוונתו לומר שגם אם הגיורת טמאה נידה מדרבנן מחמת גיורה, דין מעיינות בה חל רק על מימי רגליה שנעקרו מהטבילה והלאה, ואלו שנעקרו קודם הטבילה אינם בגדר 'מעיינות' ואינם טמאים אא"כ גזרו על מימי רגליה של גויה, רצ"ע.

15 מהסוגיה ביומא סט ע"א, במו"מ על מעשה שמעון הצדיק, משמע שגם כהן גדול אינו רשאי ללבוש בגדי כהונה במדינה, ועיין גם במדבר רבה פרשה יט, והל' כלי המקדש פ"ח ה"י, ועיין שערי היכל, יומא, מערכה קעא.